

## РЕФЕРАТ

**Вознесенский Владимир Константинович**

**Тема:** Брестский укрепленный район летом 1941 г.

**Ключевые слова:** Брест, лето 1941 г., Великая Отечественная война, Оборонительное сражение в Беларуси, укрепленный район, долговременная огневая точка, фортификация.

**Актуальность.** Для прикрытия новой, значительно подвинувшейся на запад в результате событий осени 1939 – лета 1940 гг., границы руководством СССР было организовано строительство системы укрепленных районов, в литературе получившей название «Линия Молотова». Среди прочих укрепленных районов наибольший интерес вызывает Брестский. Недостаток источников у исследователей прошлого заставлял их даже в комплексных исследованиях всегда концентрироваться лишь на отдельных боевых эпизодах и не позволил описать оборону укрепрайона как единый процесс. Для заполнения этого пробела в рамках дипломной работы в научный оборот вводится комплекс новых источников, а именно немецкие военные документы. На основе их, а также с помощью воспоминаний непосредственных участников строительства и обороны укрепрайона реконструируется подлинная картина связанных с ним событий. Актуальность работы возрастает в связи с отмечаемой в этом году знаменательной датой – 70-летием победы.

**Цель дипломной работы** – путем анализа документов, воспоминаний непосредственных участников событий и литературы по возможности объективно изложить достоверные факты из истории Брестского укрепленного района и пересмотреть вызывающие сомнения выводы о его обороне и строительстве. Для достижения цели были поставлены следующие задачи:

- 1) Определить очередность строительства укреплений Брестского укрепленного района и установить их силу и степень готовности к началу Великой Отечественной войны, дислокацию, численность, социальный состав и в конечном счете боеспособность каждой из частей гарнизона укрепрайона и задействованных на его строительстве подразделений;
- 2) Дать анализ организации строительства укрепрайона, выявить основные использованные при этом командно-административные методы и роль каждого из участников строительства;
- 3) Рассмотреть происходящую непосредственно накануне войны реорганизацию укрепрайона и выявить меры командования, принятые в связи с угрозой немецкой агрессии, что особенно важно для понимания

этих трагических событий, и исследовать оборону позиций укрепрайона, уточнить её сроки на каждом отдельном участке.

Это важно для лучшего понимания ситуации, сложившейся на земле Беларуси в первые месяцы войны, объяснения поражений РККА и побед вермахта, справедливой оценки проявленного защитниками укрепрайона героизма.

**Объект работы** – оборонительные бои лета 1941 г. на территории Беларуси, **предмет** – Брестский укрепрайон как воинская единица и система оборонительных сооружений, его участие в боевых действиях летом 1941 г. Методологической основой дипломной работы стали принципы объективности, историзма, системности и ценностного подхода.

### **Основные положения, выносимые на защиту.**

Анализ трудов отечественных и зарубежных историков позволяет утверждать, что строительство и оборона Брестского укрепленного района требуют переосмысления. Источники по теме, некоторые из которых впервые введены в научный оборот, разнообразны и позволяют углубленно изучать данные события.

Как система оборонительных сооружений Брестский укрепрайон создавался с августа 1940 г. Он являлся самым протяженным укрепрайоном Западного особого военного округа, а плотность его укреплений на километр долговременного фронта, превышает плотность других укрепрайонов «Линии Молотова». Тем не менее, к 22 июня 1941 г. не один из узлов обороны не был завершен полностью. Многие готовые оборонительные сооружения не были оборудованы и вооружены, запасы продовольствия и боеприпасов оставались на складах, что значительно ослабило возможности обороны.

Как воинская часть Брестский укрепрайон начал формироваться еще до начала строительства долговременных укреплений, первоначально включал в себя 62-е управление УР, 16-й, 17 и 18-й отдельные пулеметные батальоны и 245-ю отдельную роту связи и, таким образом, являлся самым крупным среди всех укрепрайонов ЗапОВО. Укрепрайон был хорошо сколочен и его личный состав обладал в целом высокими моральными качествами, был неплохо вооружен, но не доукомплектован и плохо обучен. Начавшаяся накануне войны реорганизация ещё сильнее снизила боеспособность укрепрайона, а меры направленные на её сохранение оказались в условиях внезапного немецкого нападения недостаточными.

Стратегическое значение укрепрайона для Приграничного оборонительного сражения в целом было не велико и заключалось в блокировании ряда второстепенных коммуникаций прорвавшихся на восток немецких дивизий. Также сражающиеся в тылу немцев опорные пункты оттягивали на себя часть сил, до усиленного полка. На различных участках оборона укрепрайона имела

разные сроки от нескольких часов до 8 суток, что позволяет сравнивать её с героической обороной Брестской крепости. Практически каждый день, защитникам приходилось противостоять постоянным атакам крупных немецких сил и вылазкам отдельных штурмовых групп и выдерживать многочасовые артобстрелы.

В описании боевых действий сделан упор на лучший источник знаний о реалиях тех дней, с минимумом искажений и политической конъюнктуры – немецкие военные документы, многие из которых составлялись непосредственно во время штурма укрепрайона и спустя непродолжительное время после него. Не обойдены стороной и свидетельства с советской стороны – оставленные спустя десятки лет после описываемых событий и по этой причине несущие в себе ошибки, неточности и отпечаток официальной пропаганды воспоминания защитников укрепрайона.

**Структура и объем дипломной работы.** Дипломная работа состоит из введения, шести глав, заключения, списка использованных источников и литературы, списка использованных сокращений, приложений. Общий объем работы – 133 страницы. Из них: список источников и литературы – 16 (236 наименований), реферат на русском, белорусском и английском языках – 9, приложения – 20 страниц.

## РЭФЕРАТ

### Вазнясенскі Уладзімір Канстанцінавіч

**Тэма:** Брэсцкі ўмацаваны раён летам 1941 г.

**Ключавыя словы:** Брэст, лета 1941 г., Вялікая Айчынная вайна, Абарончыя баявыя дзеянні ў Беларусі, умацаваны раён, даўгачасная агнявая кропка, фартыфікацыя.

**Актуальнасць.** Для прыкрыцця новай, значна падвинувайся на захад у выніку падзей восені 1939 - лета 1940 гг., Межы кіраўніцтвам СССР было арганізавана будаўніцтва сістэмы умацаваных раёнаў, якое у літаратуры атрымала назву «Лінія Молатава». Сярод іншых умацаваных раёнаў найбольшую цікавасць выклікае Брэсцкі. Недахоп крыніц у даследчыкаў мінулага прымушаў іх нават у комплексных даследаваннях заўсёды канцэнтравання толькі на асобных баявых эпізодах і не дазволіў апісаць абарону ўмацаванага раёна як адзіны працэс. Для запаўнення гэтага прабелу ў рамках дыпломнай працы ў навуковы абарот ўводзіцца комплекс новых крыніц, а менавіта нямецкія ваенныя дакументы. На аснове іх, а таксама з дапамогай успамінаў непасрэдных удзельнікаў будаўніцтва і абароны ўмацаванага раёна рэканструюецца сапраўдная карціна звязаных з ім падзей. Актуальнасць працы ўзрастае ў сувязі з якая адзначаецца ў гэтым годзе знамянальнай датай – 70-годдзем перамогі.

Мэта дыпломнай працы - шляхам аналізу дакументаў, успамінаў непасрэдных удзельнікаў падзей і літаратуры па магчымасці аб'ектыўна выкладзі пэўныя факты з гісторыі Брэсцкага ўмацаванага раёна і перагледзець выклікаюць сумневы высновы аб яго абароне і будаўніцтве. Для дасягнення мэты былі пастаўлены наступныя задачы:

- 1) Вызначыць чарговасць будаўніцтва ўмацаванняў Брэсцкага ўмацаванага раёна і ўсталяваць іх сілу і ступень гатоўнасці да пачатку Вялікай Айчыннай вайны, дыслакацыю, колькасць, сацыяльны склад і ў канчатковым рахунку баяздольнасць кожнай з частак гарнізона ўмацаванага раёна і задзейнічаных на яго будаўніцтве падраздзяленняў;
- 2) Даць аналіз арганізацыі будаўніцтва ўмацаванага раёна, выявіць асноўныя выкарыстаныя пры гэтым камандна-адміністрацыйныя метады і ролю кожнага з удзельнікаў будаўніцтва;
- 3) Разгледзець якая адбываецца непасрэдна напярэдадні вайны рэарганізацыю ўмацаванага раёна і выявіць меры камандавання, прынятыя ў сувязі з пагрозай нямецкай агрэсіі, што асабліва важна для разумення гэтых трагічных падзей, і даследаваць абарону пазіцый ўмацаванага раёна, удакладніць яе тэрміны на кожным асобным участку.

Гэта важна для лепшага разумення сітуацыі, якая склалася на зямлі Беларусі ў першыя месяцы вайны, тлумачэння паражэнняў РККА і перамог вермахта, справядлівай ацэнкі праяўленай абаронцамі ўмацаванага раёна гераізму.

**Аб'ект** працы - абарончыя баі лета 1941 г. на тэрыторыі Беларусі, **прадмет** - Брэсцкі умацаваны раён як воінская адзінка і сістэма абарончых збудаванняў, яго ўдзел у баявых дзеяннях летам 1941 г., Метадалагічнай асновай дыпломнай працы сталі прынцыпы аб'ектыўнасці, гістарызму, сістэмнасці і каштоўнаснага падыходу.

### **Асноўныя палажэнні, якія выносяцца на абарону.**

Аналіз прац айчынных і замежных гісторыкаў дазваляе сцвярджаць, што будаўніцтва і абарона Брэсцкага ўмацаванага раёна патрабуюць пераасэнсавання. Крыніцы па тэме, некаторыя з якіх упершыню ўведзены ў навуковы абарот, разнастайныя і дазваляюць паглыблена вывучаць дадзеныя падзеі.

Як сістэма абарончых збудаванняў Брэсцкі умацаваны раён ствараўся са жніўня 1940 г. Ён з'яўляўся самым працяглым ўмацаванага раёна Заходняй асобай ваеннай акругі, а шчыльнасць яго ўмацаванняў на кіламетр доўгачасовага фронту, перавышае шчыльнасць іншых умацаваных раёнаў «Лініі Молатава». Тым не менш, да 22 чэрвеня 1941 г. ня адзін з вузлоў абароны ня быў завершаны цалкам. Многія гатовыя абарончыя збудаванні не былі абсталяваны і ўзброены, запасы харчавання і боепрыпасаў заставаліся на складах, што значна аслабіла магчымасці абароны.

Як воінская часць Брэсцкі умацаваны раён пачаў фарміравацца яшчэ да пачатку будаўніцтва доўгачасовых ўмацаванняў, першапачаткова уключаў у сябе 62-е кіраванне УР, 16-ы, 17-ы і 18-ы асобныя кулямётныя батальёны і 245-ю асобную роту сувязі і, такім чынам, з'яўляўся самым буйным сярод усіх умацаваных раёнаў ЗахАВА. Умацаваны раён быў добра злеплены і яго асабісты склад валодаў ў цэлым высокімі маральнымі якасцямі, быў нядрэнна узброены, але не даўкамплектаваны і дрэнна навучаны. Якая пачалася напярэдадні вайны рэарганізацыя яшчэ мацней знізіла баяздольнасць ўмацаванага раёна, а меры накіраваныя на яе захаванне апынуліся ва ўмовах раптоўнага нямецкага нападу недастатковымі.

Стратэгічнае значэнне ўмацаванага раёна для Прыгранічнай абарончай бітвы ў цэлым было не вяліка і заключалася ў блакаванні шэрагу дугарадных камунікацый прарвацца на ўсход нямецкіх дывізій. Таксама змагаюцца ў тыле немцаў апорныя пункты адцягвалі на сябе частку сіл, да ўзмоцненага палка. На розных участках абарона ўмацаванага раёна мела розныя тэрміны ад некалькіх гадзін да 8 сутак, што дазваляе параўноўваць яе з гераічнай абаронай Брэсцкай крэпасці. Практычна кожны дзень, абаронцам даводзілася

супрацьстаяць пастаянныя атакі буйных нямецкіх сіл і вылазкам асобных штурмавых груп і вытрымліваць шматгадзінныя артабстрэл.

У апісанні баявых дзеянняў зроблены ўпор на лепшы крыніца ведаў пра рэаліі тых дзён, з мінімумам скажэнняў і палітычнай кан'юнктуры - нямецкія ваенныя дакументы, многія з якіх складаліся непасрэдна падчас штурму ўмацаванага раёна і праз некаторы час пасля яго. Не абызены бокам й сьведчаньні з савецкага боку – пакінутыя праз дзясяткі гадоў пасля апісаных падзей і па гэтай прычыне нясучыі у сабе памылкі, недакладнасці і адбітак афіцыйнай прапаганды ўспаміны абаронцаў ўмацаванага раёна.

**Структура і аб'ём дыпломнай працы.** Дыпломная праца складаецца з ўвядзення, шасці кіраўнікоў, заключэння, спісу выкарыстаных крыніц і літаратуры, спісу выкарыстаных скарачэнняў, прыкладанняў. Агульны аб'ём працы – 133 старонкі. З іх: спіс крыніц і літаратуры – 16 (236 найменняў), рэферат на рускай, беларускай і англійскай мовах – 9, прыкладання – 20 старонак.

## ABSTRACT

**Voznesenskii Vladimir Konstantinovich**

**Topic:** Brest fortified district in the summer of 1941.

**Keywords:** Brest, summer 1941, World War II, Defensive battle in Belarus, fortified district, pillbox, fortification.

**Relevance.** To cover the new border, which moved significantly west as a result of the events of autumn 1939 – summer 1940, the USSR leadership organized the construction of a system of fortified districts, which in literature was called the Molotov Line. Among other fortified districts, Brest fortified district is of greatest interest. The lack of sources from researchers of the past forced them even in complex studies to always concentrate only on individual combat episodes and did not allow describing the defense of the fortified district as a single process. To fill this gap in the framework of the thesis, a set of new sources, namely German military documents, is being introduced into the scientific circulation. On the basis of them, as well as with the help of the memories of the direct participants in the construction and defense of the fortified district, a true picture of the events connected with it is reconstructed. The relevance of the thesis increases in connection with the significant date celebrated this year – the 70th anniversary of the victory.

The purpose of the thesis is to analyze reliable documents from the history of the Brest fortified district and review doubtful conclusions about its defense and construction by analyzing documents, memoirs of direct participants in events and literature, whenever possible. To achieve the goal, the following tasks were set:

- 1) To determine the sequence of construction of the fortifications of the Brest fortified district and to establish their strength and degree of readiness for the start of the Great Patriotic War, the location, strength, social composition and ultimately the combat effectiveness of each part of the fortified garrison and the units involved in its construction;
- 2) Give an analysis of the organization of the construction of the fortified district, identify the main team-administrative methods used in this and the role of each of the construction participants;
- 3) To consider the reorganization of the fortified district that is taking place immediately before the war and to identify the command measures taken in connection with the threat of German aggression, which is especially important for understanding these tragic events, and to examine the defense of the positions of the fortified district, to clarify its terms in each separate section.

This is important for a better understanding of the situation on the land of Belarus in the first months of the war, an explanation of the defeats of the Red Army and the

victories of the Wehrmacht, a fair assessment of the heroism shown by the defenders of the fortified district.

The **object** of the thesis is the defensive battles of the summer of 1941 on the territory of Belarus, the **subject** is the Brest fortified district as a military unit and a system of defensive structures, its participation in hostilities in the summer of 1941. The principles of objectivity, historicism, systematicity and value approach became the methodological basis of the thesis.

### **The main provisions to be defended.**

An analysis of the works of domestic and foreign historians suggests that the construction and defense of the Brest fortified district requires rethinking. Sources on the topic, some of which were first introduced into scientific circulation, are diverse and allow you to study these events in-depth.

As a system of defensive structures, the Brest fortified district was created in August 1940. It was the longest fortified district of the Western Special Military District, and the density of its fortifications per kilometer of long-term front exceeds the density of other fortified districts of the Molotov Line. However, by June 22, 1941, not one of the defense nodes was not completely completed. Many ready-made defenses were not equipped and armed, stocks of food and ammunition remained in warehouses, which significantly weakened the possibilities of defense.

As the military unit of the Brest fortified district began to form even before the start of the construction of long-term fortifications, it initially included the 62nd Directorate of fortified district, the 16th, 17th and 18th separate machine-gun battalions and the 245th separate communications company and, thus, was the most major among all the fortified districts of Western Special Military District. The fortified district was well knit together and its personnel possessed generally high moral qualities, was well armed, but not understaffed and poorly trained. The reorganization that began on the eve of the war further reduced the combat readiness of the fortified district, and the measures aimed at preserving it turned out to be insufficient in the conditions of the sudden German attack.

The strategic importance of the fortified district for the Border Defensive Battle as a whole was not great and consisted in blocking a number of secondary communications of German divisions breaking through to the east. The strongholds fighting in the rear of the Germans pulled back some of the forces, to the reinforced regiment. At various sites, the defense of the fortified district had different periods from several hours to 8 days, which allows us to compare it with the heroic defense of the Brest Fortress. Almost every day, the defenders had to withstand the constant attacks of large German forces and attacks of individual assault groups and withstand many hours of shelling.

The description of hostilities emphasizes the best source of knowledge about the realities of those days, with a minimum of distortion and political conditions - German military documents, many of which were compiled directly during the assault on the fortified district and after a short time after it. Evidence from the Soviet side is also not left behind - the memories of the defenders of the fortified district left behind dozens of years after the events described and for this reason carry errors, inaccuracies and the imprint of official propaganda.

**The structure and scope of the thesis.** The thesis consists of introduction, six chapters, conclusion, list of sources and literature used, list of abbreviations used, applications. The total amount of thesis is 133 pages. Of these: a list of sources and literature - 16 (236 items), an abstract in Russian, Belarusian and English - 9, annexes - 20 pages.